

11 October 2018

KONKLUZIJE THAJ REKOMANDACIJE

O Internacionalno Ekspertongo Seminario “Tranzicijatar kotar edukacija dzi ko bucharipe vash terne Roma. Klejako phundro majangle an Romengi inkluzija” sasa ikerdino ko Brijuni, Kroacija, ko 25-26 septembro 2018-to bersh teli e Kroacijako Legaripe ano Ministerongo Komiteto ko Europako Konsilo.

O Seminario sasa ikerdino pala o 4-to Europutne Konsilosko khidipe vash Dijalogo e Romane thaj Phirutnengere Civilno Societencar, anavkerdo sar “Edukacijatar dzi ko bucharipe”, ikerdino ano Strasbourg 18-19 septembro 2017-to bersh thaj Europaki Platforma vash Romengi inkluzija anavkerdo sar “Tranzicija kotar e dukacija ko bucharipe”, ikerdino ano Brussels ko 27-28 novembro 2017-to bersh, thaj lijas ano gindipe o report kotar 2018-to bersh katar e Europuten Unijaki Agencija vash e Fundamentalno Hakaja (FRA) “Tranzicija kotar edukacija dzi ko bucharipe vash e terne Roma pe enja EU Thema Membrura”.

Ano Brijuni, pashe 70 gavernoskere thaj bi-gavernoskere ekspertura kerde diskusija vash e pharipena thaj so trubuj te kerel pes te shaj te avel pes dzi pe tranzicija vash e Roma kotar edukacija dzi pe bucharipe, thaj mashkar pende ulavge egzemplura/misala kotoar e lache praktike thaj inovativno instrumentura vash kodo temato.

E participantura vi jekhvar vakerde kadala trin **bare butja**:

1. O bucharipe si klejako drom vash inkluzija . Kodoleske, o lokheder avipe dzi ki buchi si krucijalno faktoro vash e socijalno inkluzija. Numa, e Romen vi dureder isi tikno procenti ano bucharipe ki komparacija javere populacijasar. E Roma si pe bilacheder bucharipaskere situacije ki komparacija e javerencar, isi olen tikneder pokimata, thaj butivar arakhena pes ko naformalno bucharipaskoro sektoro. E bariere vash Romengoro bucharipe, mashkar vaver si, tikneder edukacija thaj dzanipena, direktno thaj indirektno diskriminacija pe bucharne thana, thaj sakodiveseskere stereotipura vash e Roma sar manusha save so pasivno lena azhautipe thaj asistencija, thaj na sar manusha save so korkore kreirinena peskoro dzivdipe.
2. E edukacija isi akutno thaj hor influence upral e shajipena ano dzivdipe. Sa rte si, e rezultatura kotar jekh rodipe kotar 2011-to bersh ande 11 EU Thema Membrura thaj o EU MIDIS 2016 FRA Rodipa ko 9 EU Thema Membrura, sikavena kaj e Romane chave ahovenena palal ande edukacija. Sa kadala

rodipena sikavena sikavena vi bari hiv mashkar e Romane thaj na-Romane chavore save so phiren ande shkola. Vi kodo so dzi akak kerdine si but aktivitetura vash e Romane chavengi edukacija, pashe 50 % katar e Romane chavora ande Europa na agorena I fundavni shkola thaj numa jekh kotar e shtar kotora agorena mashkaruni sikljovni/shkola. I participacija ki durutni edukacija ande ucheder shkole sikavela kaj numa 15 % kotar e terne Roma pala e fundavni shkola, agorena varesavi ucheder shkola vaj vokacijaki edukacija.

3. I konekcija mashkar i edukacija thaj o bibucharipasko si but zurali mashkar e Romane komunitete ande Europa. I hev ano bucharipe mashkar e Roma thaj e na-Roma si majbari vash e terne Roma. Ko 2016-to bersh EU MIDIS II rodipe, e khedime informacije sikavena kaj e terne Romengo procenti mashkar 16 thaj 24 bersh, vi ande edukacija vash bucharipe vaj (dureder) treningo (NNET) sa pashe 63%. E rezultatura sikaven vi kaj 72% katar e terne Romnja mashkar 16 thaj 24 bersh na keren buchi thaj na phiren ande edukacija.

Klejakere phuchipena thaj hipoteze vazdime upral prezentacije thaj diskusije katar o Seminario sasa:

- Bari keskluzija/crdipe pe rig thaj diskriminacija harnjarela e Romengo avipe dzi pe kvalitetno edukacija, bucharipe, dzivdipaskere standardija thaj sastipe, so anela dzi pe bari chorolipaski rota. Vi te siguringe edukacijako aresipe thaj te line lache kompetencije, e Roma vi majdur arakhena direktno thaj indirektno diskriminacija ande buchako marketi thaj nashti lokheste te arakhen penge buchi.
- O agoripe obligacijaki thaj palaobligacijaki edukacija, si vitalno parametro vash siguripe lokheder avipe dzi pe buchako marketo. Vash e Roma save nisi shajipe te aven dzi pe edukacija, e konsekvence shaj te anen dzi pe kodo te pharuvel pes lacheder olengo dzivdipe, numa o phuchibe si sar te den pes kadala shajipena vi vash e terne Roma?
- E aktivno buchakere marketoske politike trubuj te dzan dureder kotar kodo numa harne vramake te den pes bucharne thana vash e Roma. Kodo so trubuj si, lache inicijative save so ka promovirinen integracija ano buchako marketovash lungi vrama dende azhutimasar.
- O promoviribe, ulavibe e informacijengo thaj dijologo vash e phuchipena so phutren pes, si e klejakere karakteristike vash advokacija. E magnitudako haljovipe thaj olengo interpretiribe ande konkretno prioritetura si fundamentalno vash sako jekh agenda bazirimi upral akcija. Kodoleske, importantno si akala phuchipena te konsolidirinen pes ko rekomandacije vash akcija.

Dzikote dzalas o Seminario sasa vazdine kadala **tematura**:

- e faktoriya thaj e barijere save ikeren e Romen dur kotar aresipe lachi edukacija thaj bucharipe (i diskriminacija thaj anti-Ciganizmo, bidzanlipe te ramol thaj ginel pes, socijalno, kherengi thaj socijalno segregacija, phrandipane pe terne bersha thaj javer.)
- e droma te sigurinel pes obligacijaki thaj palaobligacijaki edukacija: Haljovipe e barijerengi thaj te roden pes e droma sar te harnjarel pes o ikljovipe shkolatar.
- O linko mashkar i edukacija thaj socioekonomikani inkluzija, e metode te harnjarel pes ikljovipe shkolatar thaj kobor so shaj ucheder lejbe than ande edukacija vi efektura vash e terne Roma, mursha thaj dzuvlja, kvalitetno mashkaruni edukacija, VET thaj buchake marketoski tranzicija
- e Romane dzuvlengo thaj terne chajengo lokheder avipe dzi pe buchako marketo
- droma sar e lache praktike te interpreterinen pes ande implementiribe e politikengi vash terne Romengo bucharipe

- trubujpe kotar e sheme vash Terne Romengo Zuraripe, Profesionalno dzanipe vash kodola saven so naj diploma, Lache bucharipaskere shajipena. Terne Romengi inkluzija ande buchako marketo
- Aktivno keripena ande buchako market so shaj te len, Terne Romengere inicijative vash biznesura, “Garancije vash Terne”, Biznisura vash Terne Roma thaj javer.

E Seminarestar iklile kadala **rekomandacije**:

1. E thema trubuj te zuraren o maripe mamuj kodo e chavore te na ikljon shkolatar pe avgune bersha, te dzan ande shkola dzi pe shkolako agor, te den zor te chinavel pes i segregacija ande shkola, te den bareder zor te harnjaren o socijalno bijekhipe save so dikhen e terne Roma save so khamen te aven dzi ko buchako pazari/marketi, te shaj vash olengoro sichoipe te len stipendije, te shaj lokheder te aven dzi pe ucheder edukacija thaj treningura, te shaj te iranen pes palpale ande shkola. Specijalno trubuj te lel pes bareder sama vash e terne chaja save so ikljona shkolatar thaj phrandinena pes.
2. E klejakere akterura hemime ande politikakere reformiriba trubuj vi dureder te den zor thaj te motivirinen participacija vash e sa e hemime akterura, pe sa e nivelura katar e politikani decizija. Trubuj vi te ulaven pes e responsibilitetija thaj te oven vuzheder vash e EU thaj e nacionalno thaj lokalno manushengi save so keren decizije.
3. Trubuj te keren pes efektivno anti-diskriminacijakere aktivitetura thaj te zurarel pes lokheder avipe dzi pe projektura vash edukacija thaj treningo pe terne Roma vi o cilosar te aven aktivne ande buchako marketi.
4. E umalenge vash edukacijaki politika, e treningonge thaj e lagaribaske dzi pe buchako marketi, trubuj te arakhel pes bareder fundiribe. Kodo jekhe kotoresar shaj te kerel pes trujal e EU strukturalne fondura thaj re-balnsiribasar ande prioritetura thaj budzetura vash e dukhavdine Romenge.
5. Trubuj te lacharel pes i evaluacija pe edukacija, treningo thaj pe buchakere marketoske politike kodolesar so, ka keren pes studije save ka bajraren amaro dzanipe vash kodo sar te bajraras e efektura kotar o khetanipe katar e edukacija thaj treningo thaj te avel pes dzi pe lokalno buchakere marketura. Trubuj te harnjaren pes e bialjovipa mashkar e vokacijakere treningura thaj o buchako market, sar vi pe lokalno nivelo te reducirinel pes sa kodo.
6. Importantno si e politike te reflektirinen e terne manushengo aktiviribe, kolesar ka len pes vi e terne Roma buteder aktivno ande integracijako proceso ande buchako market thaj ande buhleder socijalno trujalipe. Kodo ka reducirinel o limitirimo shajipe thaj dureder ka legarel dzi pe shajipena ande edukacija, treningo thaj individualno godideipe thaj kodoleske promovirinel pozitivno motivacije.
7. E politikane aktivitetura vash e dukhavdine terne manusha shaj te keren lungevramamko efekto ande proceso vash e terne Roma te nakhen kotar i edukacija dzi ko buchako market, te si kotor e integririme ternengere politikatar. Trubuj te kerel pes holistikano avipe.
8. Trubuj te buhljarel pes e konceptosko haljovibe vash birespektiribe thaj bucharipe, kodolesar so ka keren pes aktivitetura vash sikljovipe vash e kompetencije ano dzivdipe thaj sikljovipe dzikote manush si dzivdo. An kodo konteksto, e rola kotar e na-formalno edukacija shaj te ovel prendzaribe thaj zuraripe.

9. I inkluzija thaj e aktivno buchakere marketoske politike shaj te oven efektivno num ate resle dzi pe target grupe. E terne Roma naj reprezentirime an gasave aktivitetura thaj von chi len varesavo efekto kotar sa so krel pes pe kodo temato. E aktivitetura save so targetirinena e terne Romen trubuj te oven fleksibilna thaj bizo limiti te shaj te sigurinel pes e terne Roma ma tea chon pe rig kadale aktivitetondar.
10. E lokalno thaj e regionalno autoritetija trubuj te khelen aktivno rola ko maripe mamuj o abti-Ciganizmo. Trubujt e del pes dzi ko dzanipe kaj o anti-Ciganizmo si majbari fbariera vash e terne Roma savi so chinavela olen te aven dzi pe buchako marketi. E lokalno thaj e regionalno autoritetija trubuj te vazden sama vash specifikane diskriminacije thaj te den kurazho/motivacija e biznismenonge thaj e kompanijenge kotar olengoro foro te ikeren pes dureder kotar e stereotipija thaj prejudicije mamuj e Roma.